

Recenzió

Jakab Albert Zsolt: *Emlékállítás és emlékezési gyakorlat. A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron*. Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012. 320 p. Jakab Albert Zsolt: *Ez a kő letéttett. Az emlékezet helyei Kolozsváron (1440–2012)*. Adattár. Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012. 512 p.²⁵²

Jakab Albert Zsolt 2011-ben *Emlékállítás és emlékezési gyakorlat. A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron* címmel nyújtotta be doktori disszertációját az ELTE-n. Átdolgozott változata 2012-ben látott világot a Kriza János Néprajzi Társaság és a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet gondozásában, két önálló kötetben.

A Kolozsvár társadalma kulturális emlékezetét elemző monográfia 8 fejezetre tagolódik. A bevezető fejezet meghatározza az elvégzett kutatás tárgyát és célját. A szerző Kolozsvár társadalmának 1440–2012 közötti emlékállítási és emlékezési gyakorlatát, habitusát tárja fel, elemzi és értelmezi. A második fejezet az elemzésben kulcsszerepet játszó, a disszertáció szemléletét jelző, tehát funkcionális terminológiát tekinti át. A három terminus a társadalmi konszenzusokat megnevező *közös tudás, közös jelentés, kulturális jelentés*, az eseményként meghatározott *kultúra*, valamint a *társadalmi emlékezet* és az ennek szemantikai mezejébe tartozó további fogalmak. A harmadik, mintegy 50 lapos fejezet a témának a disszertációban alkalmazott szakirodalmát foglalja össze. Az áttekintésbe beemelt – s az elemzésben alkalmazott – szakirodalmi tételek a *társadalom és közösség, az emlékezet, emlékezési szertartások, a történetiség rendjei és a társadalmi diskurzus (narratívák, reprezentációk, műfajok)* jelentésmezejébe integrálódnak. A fejezet második alfejezete a kiválasztott szakirodalmat foglalja össze. Ezt követi a kutatás leíró szempontú bemutatása, azaz a város történetének és társadalmának ismertetése, a kutatás módszereinek, valamint a forráscsoportok és az adatbázis bemutatása. A monográfia súlypontja a 91–266. lapokon két fejezetben olvasható elemzés, hét alfejezetre – a várostörténet hét korszakára – bontva. Az egyes alfejezetek analitikus jellegűek, azonos szempontokat követnek. A hetedik fejezet érdekes és hasznos kitérő: esetelemzés formájában mutatja be az 1848–1849-es szabadságharcnak való emlékállítás történetét, az emlékállítás tér-idő-társadalom-jelentés vonatkozásait. Az elemzés mindenik alfejezete a következtetések összefoglalásával zárul.

252 Jakab Albert Zsolt: *Emlékállítás és emlékezési gyakorlat. A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron*. Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012. 320 p. Jakab Albert Zsolt: *Ez a kő letéttett. Az emlékezet helyei Kolozsváron (1440–2012)*. Adattár. Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012. 512 p. *Ethnographia* 123. (2012) 3. 301–306.

A könyv utolsó, nyolcadik fejezete a részkövetkeztetések összegzésére vállalkozik, hat pontban szögezi le a disszertáció téziseit.

Az irodalom. A 320 lapos könyvben 24 lapot tesz ki az elemzésben felhasznált és hivatkozott művek és további 13 lapot az adatgyűjtésben felhasznált források jegyzéke. Minden kutatásban nagy kihívás egy kutatási témához adekvát szakirodalom összegyűjtése és alkalmazása. Úgy, hogy a választott kutatás új következtetésekkel lépje túl a kutatási előzményeket. Tekintve, hogy alap kutatás esetében szinte az adatgyűjtéshez mérhető a szakirodalom-keresés fontossága, az elméleti és a fogalmi háló megkonstruálására, ezért érdemes ezt a 23 lapot is figyelmesen végigolvasni. Jakab Albert Zsolt több tudományterületről gyűjti össze az elemzésben funkcionális szakirodalmat. A Benedict Andersonnal kezdődő és Zempléni Andrással záruló jegyzékben az antropológia, a történettudomány és helytörténet, a szociológia és a kultúra-, ezen belül a művészettörténet és műemlékkutatás, a diskurzus- és a reprezentációelmélet alapvető művei találkoznak össze. Keresőszavak segítségével az ábécérendbe sorakoztatott jegyzék a következőképpen rendezhető át: közösség- és communitas (Anderson), térkonstruálás, lokalitás, régió, mentális tér, térfoglalás (Appadurai, Keményfi Róbert, Lefebvre, Low), város (Sonkoly Gábor, Walter), nacionalizmus, konfliktusok (Brubaker, Feischmidt Margit, Niedermüller Péter), interkulturális kommunikáció (Cerclet), kronotoposzok, időhatárok, korszakok, az idő szociológiája (Bahtyin, Bergmann, Braudel, Gell), a történelem mint narratív alakzat (Bensa, Bloch, Boia, Burke, Czoch Gábor, Fabre, Gyáni Gábor, Hartog, Kósa László, Lévi-Staruss, Mitu, White), emlékezési gyakorlatok és stratégiák (J. Assmann, Baddeley, Bartlett, Bloch, Finkelstein, Halbwachs, Hoppál Mihály, Nora, Pléh Csaba, Rowlands, Samuel), írás (Tóth István György), az ünneplés mint társadalmi cselekvés, kommemoráció (Bodó Julianna, Bourdieu, Connerton, A. van Gennepe, J. Gillis, Stewart), kultusz (Fejős Zoltán, Gagy József), nyilvánosság (Habermas), hagyomány és patrimonizáció (Chastel, Hobsbawm, Shils), szimbolizáció, reprezentáció, diskurzus (Douglas, Eliade, Foucault, Gal), beszédműfajok, szövegtipológia (Bahtyin, Balázs Géza, Voigt Vilmos), forráskutatás és -kritika (Barna Gábor). Jakab Albert Zsolt tájékozódásának elfogulatlanságára vall, hogy egyaránt módszertani pilléreként használja a társadalomtudományok elméletalkotó klasszikusait (Bourdieu, Eliade, Foucault, Habermas, Lévi-Strauss) és az utóbbi évek esetelemzéseit. A patrimonizációs és emlékezésstratégiák magyar esetelemzéseivel közül több elemzési modellt emel ki (Barna Gábor, Bíró Zoltán–Bodó Julianna, Feischmidt Margit, Fejős Zoltán, Juhász Ilona, Kovács Ákos, Pozsony Ferenc, Szabó Levente, Zempléni András, Keményfi Róbert).

Jakab Albert Zsolt kutatása egy új diszciplína, az emlékezetkutatás területén helyezhető el. Egyik előzménye a 19–20. század fordulójának pozitivista történelemírása és művészettörténete, amely előszeretettel regisztrálta az erdélyi római kori, a honfoglalás utáni, vármegyei egyházi és civil építési feliratokat. Másfelől, a 19. század végétől a 20. század közepéig bontakozott ki intenzíven (később szórva nyosan) a magyar paraszti szájhagyományban megőrződött történeti mondák gyűj-

tése és értelmezése. Ez utóbbi kutatási paradigma a paraszti történelemszemlélet és történelmi emlékezet általános jellemzőinek és tartalmi elemeinek azonosításával zárult le. A 20. század közepétől, majd fokozottabban az 1990-es évektől bontakozott ki az a történelemantropológiai irányzat, amely az idő kognitív érzékelésére, korszakolására, a szimbolizáció és narrativizálás eljárásaira és alakzataira, a múlt szociális birtokbavételére és használatára figyelt. Rendre a figyelem középpontjába állította az időtartamokat (Braudel 1958), a múlthoz, a történelmi időhöz való viszonyulás típusait (Lévi-Strauss 1987/1952), a korszak retorikáját (Marquard 2001), a történetiség rendjeit (Hartog 2003), a történelem háziasításának elméletét (Fabre dir. 2000), a rólunk szóló történelem elméletét (Bensa–Fabre dir. 2001). Pierre Nora csoportjának több tagja követte nyomon a 18–19. századi francia államtörténetírás forrásait és műhelymunkáitait. (A kérdés magyar vonatkozásai Gyáni Gábor munkásságában tűnnek fel.) Ezzel egyidőben erősödött fel az emlékezetkutatás (J. Assmann 1992), valamint az emlékezés rituális és társadalmi kereteinek vizsgálata (Hobsbawm 1983, Connerton 1991). Jakab Albert Zsoltnak mindezt az irodalmat sikerül úgy szinkronba hoznia, hogy az elméletek közötti távolságok ellenére kutatást tudjon rá építeni. S itt ismétljük meg, hogy organikusan épít arra a magyar folklórisztikai hagyományra, amely egy évszázadon keresztül a magyar paraszti történelmi tudatot és emlékezetet orális források alapján ragadta meg (Kőváry László, Orbán Balázs, Ortutay Gyula, Bálint Sándor, Ferenczi Imre, Dégh Linda, Katona Imre, Dobos Ilona, Kósa László, Bosnyák Sándor, Magyar Zoltán és Landgraf Ildikó; Dégh Linda 1947, Bartha Elek–Keményfi Róbert–Marinka Melinda szerk. 2009, Szemerényi Ágnes szerk. 2007, Ilyés Sándor–Keszeg Vilmos szerk. 2008).

A történelmi tudat a városokban jelenik meg – írta Edouard Pommier, Pierre Nora munkatársa. A jelen munka is ennek folyamatát kívánja feltárni. Szándéka világos, releváns. Azt követi nyomon, hogy a 15. század közepétől Kolozsváron hogyan statuálódik és történik az emlékezés, s milyen emlékezeti tartalmak megörökítésére és elevenen tartására vállalkozik. Vagy, újrafogalmazva – annak veszélyét is vállalva, hogy közben elvész az előbbi kérdés egyik része –, hogyan popularizálódik és patrimonizálódik (domesztikálódik) Kolozsvárt a történelem.

A terepmunka, az adatbázis. Jakab Albert Zsolt az utóbbi 10 év során a várost járva gyűjtötte össze a jelenben funkcionális vagy lappangó emléktábla szövegeket. A terepmunka egyik tapasztalata volt az a megfigyelés, hogy az emlékezés-kultúra egyik stratégiája – az emlékezet kihelyezése mellett – az emlékjelek eltüntetése, átalakítása. Ezért a források feltárásába két további szempontot kellett bevonni. Az egyik az eltűnt emléktáblák írott forrás alapján való azonosítása. A másik pedig az emléktáblák történetének rekonstruálása. Ez tette szükségessé a mintegy 200 tételre rúgó történelmi, helytörténelmi, művészettörténelmi, turisztikai munka, emlékirat, monográfia, tanulmány, újságcikk kutatásba való bevonását. (A gazdag irodalomban jelen van Asztalos Lajos, Balogh Jolán, Biró József, Debreczeni László, Entz Géza, Gaal György, Herepei János, Jakab Elek, Kelemen Lajos, Kiss András, Kovács András, Sas Péter.)

Az elemzés adatbázisába 1440-től máig (2012) a városban elhelyezett (azonosított) 768 emlékjel felirata és leírása került. A leírásban érvényesített szempontok: az emlékjel szövege; a szöveg magyar nyelvű fordítása; az állítás időpontja; helye; az emléktábla sorsára, a feliratban szereplő tényekre vonatkozó megjegyzések; az emléktáblára utaló szakirodalom. A leírásokhoz 702 esetben sikerült a feliratról készült fényképfelvételt mellékelni.

A feliratirodalom (epigrafika) (Bausinger, Balázs Géza, Voigt Vilmos) nyomán a szerző *emlékanyag*nak tekinti az *emléktáblák és emléktáblaszerű tárgyak* feliratait. Emléktáblának minősülnek az eredetileg emlékállítás céljából készült és elhelyezett táblák (*hagyományos emléktábla*), a gyakorlati célból előállított, feliratozott, utólag emlékeztető funkciót öltő tárgyfelületek (*funkcionális emléktábla*), a sajátos formában kivitelezett emlékeztető feliratok (*egyedi emléktábla*), a felirattal ellátott objektumok (pl. feliratozott oszlopok, szobrok). A feliratot hordozó tárgyak típusa szerint az emlékszöveg (nyilvánosság számára készült) sírfelirat, ajtófelirat, ablakfelirat, kapufelirat, szoborfelirat, szalagfelirat és egyéb emlékeztető felirat (névtábla). Az emlékszövegek tartalmi motívumai: a (lakóház, kastély, templom és templomtorony, iskola, kórház, gazdasági épület, védmű, híd) építésének éve és körülménye, a restaurálás éve és körülménye, (intézmény, céh és társaság, szerkesztőség, szervezet) alapításának, létrehozásának, működésének körülménye, személyiségek életpályájának eseménye (születéshelye és -ideje, lakhelye, tartózkodási helye, tette, halála), társadalmi-politikai esemény (csata, háború, forradalom, mozgalom, értekezlet, konvenció aláírása, deportálás), természeti katasztrófa (tűzvész), egyéb (háztörténet, adományozás). Az emléktáblát állítók magánszemélyek és csoportok (intézmények, egyesületek, egyház, katonaság). Az emlékszövegek különböző nyelven íródtak (latin, magyar, román, német, héber, orosz; egy-, két- vagy többnyelvű feliratok). Az adattárba nem kerültek be a pusztán privát célú feliratok (sírfeliratok), a felirat nélküli emléktárgyak (emlékoszlopok), sem az efemer természetű feliratok (graffiti).

Az elemzés. Az elemzés során Jakab Albert Zsolt két módszert alkalmaz. Az egyik a tartalomelemzés módszere, amelynek eredményeit a kvantitatív módszer teszi szemléletesebbé. Ennek a módszernek a segítségével a szerző korszakokat határol el egymástól, azonosítja a korszakokon belüli emlékezet tartalmait, a város terének az emlékezet kihelyezésére alkalmas helyeit, az emlékekbe foglalt időtartamokat, az emlékezők társadalmi hovatartozását. A másik módszer a kontextuselemzés. Ez a módszer egyidőben szolgálja a forrásokkal szembeni, szükséges kritikai attitűd érvényesülését, akár csak az emlékállítás és az emléktábla eltávolítása körülményeinek rekonstruálását. A kontextuselemzés tárja fel az emlékállítás esemény-jellegét, az idő megörökítése, a múlt (fel)használása gesztusában rejlő megalapozó és versengő identitásokat, társadalmi, felekezeti, etnikai, politikai diskurzusokat és konfliktusokat.

Az adatbázisba bekerült első (1440) és utolsó (2012) emlékszöveg közötti 572 év (fél évezrednél hosszabb idő) az a hosszú időtartam, amely meggyőzően bizonyítja,

hogy a vizsgált társadalomban megjelent, állandósult, ritualizálódott az emlékezés mint kulturális gyakorlat. A jelzett időszakból azonosított 768 emlékállítás az 572 év során évi 1,34-es átlagot mutat. A „történelem láza” (Bensa), a „prezentizmus” (Hartog) fokozódására vall mind a korábbi emléktáblák körüli harcok gyakoribbá válása, mind az emlékállítások számának emelkedése. Korszakonként az adatok a következők: 1440–1799 között 188, tehát évi 0,52 emlékállítás; 1800–1867 között 46, évi 0,68 emlékállítás; 1867–1918 között 84, évi 1,64 emlékállítás; 1918–1940 között 39, évi 1,77 emlékállítás; 1940–1944 között 17, évi 4,25 emlékállítás; a háborút követő időszakban, 1945–1989 között (1945–1948: 19; 1948–1965: 54; 1965–1989: 81) 154, évi 3,5 emlékállítás; 1990–2004 között 177, évi 12,64 emlékállítás. Jóval nehezebb, bár nem lehetetlen az emlékezéskultúra dinamikáját biztosító másik kulturális gesztus, a „felejtés művészete” és az emlékezés elleni agresszió rekonstrukciója. A szerző a „felejtés ritualizálódása” fogalommal nevezi meg ezt a kulturális gesztust. Az emléktábla eltávolítás (eltüntetetés vagy áthelyezés) száma az idők folyamán a következőképpen alakult: 1440–1799 között 8, azaz évi 0,02 eltávolítás; 1800–1867 között 28 (ezek nagy része a múzeumba került), azaz 0,41 eltávolítás; 1867–1918 között 42 (ezek nagy része a múzeumba került), évi 0,82 eltávolítás; 1918–1940 között 36 (az új hatalom által eltávolításra ítélt emléktáblák), évi 1,63 eltávolítás; 1940–1944 között 10 (az új hatalom által eltávolításra ítélt emléktáblák), évi 2,5 eltávolítás; 1945–1989 között 48 (az új hatalom által eltávolításra ítélt emléktáblák), évi 1,09 eltávolítás; 1990–2004 között 36 (a kommunista és magyar emlékjelek elbontása), évi 2,57 eltávolítás; 2004–2012 között 14, évi 1,75 eltávolítás. Azaz, mind az emlékállítás, mind az emlékjelek eltávolítás száma korról korra (általában 50% közeli) fokozódó mértéket mutat. Egy korszakon belül az emlékállítások száma (általában 10–40%-kal) nagyobb az eltávolítások számánál. S amennyiben az emlékállítás és -eltávolítás számát együtt tartjuk a „történelmi láz” mutatójának, akkor a következő számokhoz jutunk: 1440–1799 között 196 emlékezési (állítás és távolítás) akció, azaz évi 0,54 esemény; 1800–1867 között 74 akció, évi 1,1 esemény; 1867–1918 között 126 akció, évi 2,47 esemény; 1918–1940 között 75 akció, évi 3,4 esemény; 1940–1944 között 27 akció, évi 6,75 esemény; 1945–1989 között 202 akció, évi 4,59 esemény; 1990–2004 között 213 akció, évi 15,21 esemény.

A műfajgenealógia klasszikus megállapítása az, hogy egy médium, egy új műfaj megjelenése több meglévő kifejezési forma affinitása alapján történik. Illetve, egy műfajnak a populáris kultúrába való alászállása a műfaj leegyszerűsödését, sematizálódását hozza magával (Adorno). A fél évezred emlékszóvegeit olvasva evidenssé válik, hogy a 15. századtól a nyilvános térbe kihelyezett emlékszóveg enyhén érintkezik az ókorból a középkorra áttestálódott irodalmi epigráfiával (gnómius, epigramma, szentencia irodalom), a későbbi keletkezésű emblémával (pl. a Szent Mihály katedrális 1444 előtről származó bejárati felirata, a Wolphard–Kakas-ház homlokzati ablakkeretén 1534-ből, kandallóján az 1550–1600 közötti időszakból, a ferences templom ablakkerete fölött 1557-ből, a Kossuth utca 32. szám alatti ház ajtókeretén 1559-ből, a Püspöky-ház homlokzatán 1571-ből származó felirat, a Mátyás király utca 4. szám alatti kapu felirata 1606-ból stb.). Szintén gyakorinak ne-

vezhető a bibliából, ritkábban a klasszikus költészetből kölcsönzött idézet (a Középkapu felirata 1449-ből, a Wolphard–Kakas-ház homlokzati ablakkeretén 1534-ben, Püspöky-ház ajtókeretén 1541-ben, a Basta-ház ablakkeretén 1553-ben, a Deák Ferenc utca 22. szám alatti ház kapukeretén az 1560–1580 közötti időszakban elhelyezett felirat stb.). Ezekkel (a korszak szép- és vallásos irodalmában intenzíven művelt) irodalmi hagyományokkal párhuzamosan az emléktáblákon teret hódít a tárgyilagossá, szűkszavú tényközlés.

A 19. század első felétől az emléktáblákon a biblikus-mitologikus nyelvezet visszaszorul, a feliratok azonban bőbeszédűek, terjengősek, választékosan fogalmazottak. Habár a verses epitáfia korábról ered, s a 18. századtól jelentős „alkalmazott” költészet bontakozik ki (verses sírfelirat, később verses tárgyfeliratok), a kolozsvári emléktáblaszövegek ettől függetlenül fogalmazódnak meg. A 19. század végén az emlékszövegek láthatóan megállapodottak lesznek: terjedelmük, nyelvezetük kiegyensúlyozott (nem túl rövid, de nem is terjedelmes, nem díszítettek, de választékosan fogalmazottak), információval telítettek, a múlttól explicit és koherens üzenetet forgalmaznak.

Az emlékszövegek formai-retorikai-nyelvi letisztulása azzal is magyarázható, hogy a 19. században kitermelődik az emlékezési gyakorlatot irányító elit. Az eddig többnyire a (polgári, egyházi) tulajdonjoggal összekapcsolódó emlékezésstratégia jelentősen megváltozik: a múlt birtokbavétele és kihelyezése közösségi érdekekkel, identitásokkal társul, s a város egész terét érinti. (A terek emlékezési alakzat szerepéről J. Assmann 1999, muzealizálódásáról és a múlt társadalmi célú felhasználásáról Fabre dir. 2000). Új tartalmi motívumként terjed el a történelem és a társadalomtörténet eseményeinek, fordulópontjainak és évfordulóinak, közéleti személyek (világi és egyházi előjárók, művészek, tudósok) kultuszának, az egyleti és intézményi események és évfordulók feljegyzése, kihelyezése. Kolozsvár társadalmának időhasználati rezsimében egyaránt jelen van a múlt birtokbavétele, a jelen előzményeinek felkutatása, a nagy időtartamok felmutatására való törekvés, akárcsak a kortárs események a jelen perspektívájából, a jövőt megalapozó eseményként történő megörökítése. Ebben a folyamatban a kommunikatív emlékezet áttevődik a kulturális emlékezet területére. Az emlékezés társadalmi kerete rugalmasan alakul, hol az ország és a város nyilvánosságát szólítja meg, hol pedig a városon belüli csoportidentitást működtet. Az emlékezés professzionalizálódására vall, hogy az emléktábla és az emléktábla feliratának előállítását specializálódott vállalkozói (kivitelezői) réteg végzi el.

Az adatbázis korszakokra való tagolása, az adatok korszakok szerinti elemzése azt a kutatói meggyőződést követi, hogy – a folytonosság ellenére – az emlékéllítés időben változó gyakorlat. A szerző hét korszak emlékezési habitusát különíti el. A korszakok: a kezdetektől a reformkorig (1442–1799); a reformkortól a kiegyezésig (1800–1867); a kiegyezéstől az egyesítésig (1867–1918); az egyesítéstől a II. bécsi döntésig (1918–1940); a „kis magyar világ” (1940–1944); a II. világháború végétől az 1989-es rendszerváltásig (1945–1989); 1989-től 2004-ig. A kulturális jelenségek hosszú időtartamban való vizsgálata szükségessé teszi a korszakok elkülönítését.

Ez jelen esetben is megtörténik; azonban kérdés marad az, hogy a korszakok mennyire a kutatói hipotézis részét képezik, vagy mennyire a kutatói hipotézistől független, evidens kategóriák.

A téma és a szerkezet. Jakab Albert Zsolt a Kolozsvár terében elhelyezett emléktáblák szövegét és az elhelyezés kontextusát tárta fel, elemzésüket a gazdag művészet- és helytörténeti irodalomból antropológiai környezetbe helyezte át. Szinte hihetetlen, hogy (a gazdag helytörténeti irodalom ismeretében) elsőnek vállalkozott ennek elvégzésére. Ez talán azzal magyarázható, hogy túlságosan ismertnek, közismertnek tételeztük az emléktáblaállítás tradícióit, annak működését.

Az viszont, ahogyan Jakab Albert Zsolt eljár, meglepő következtetéseket eredményez. Az egyik fontos következtetés, hogy az emléktáblán kihelyezett kolozsvári emlékezet nem feltétlenül eredeti helyén, az épületek falán őrződött meg (hozzávetőlegesen 90 felirat a 768-ból). Több mint 150 év során mintegy 350 forrás örökített meg olyan emléktáblákat, amelyeket a szerzőnek eredeti helyükön már nem sikerült megtalálnia. A másik meglepő következtetés, hogy az emléktábla állítás gyakorlata az elmúlt fél évezred alatt folyamatosan gyakorolt eljárás volt. Az összegyűjtött emléktáblaszövegek abszolút mennyisége szintén meglepőnek nevezhető.

A szerzőnek az elemzés alapján levont tézisei a következők. 1. A 15. század közepétől kezdve nyomon követhető Kolozsvár társadalmának az a szándéka, hogy az eseményeket folyamatosan megörökítse, beépítse a kulturális emlékezetbe. Az emlékezés révén állandósul a jelenhez, a múlthoz és a jövőhöz való tudatos viszonyulás. Ugyanakkor, a kulturális emlékezés szerves kapcsolatban van a lokális történelmekkel, illetve a történelmek lokális használatával. Az emlékezés hullámmó: vannak az emlékezés szempontjából „forróbb” és „hidegebb” korszakok (mind az emlékezés, a megidézés korszakaira, mind a megidézett korszakokra gondolunk), valamint relevánsabb és irrelevánsabb események. Az emlékezési gyakorlat szoros kapcsolatban áll az emléktáblaállítás idejének értékrendjével (történelem, tudomány-művészet-történet, személyi teljesítmények, a lokális világ kiépítésének fordulópontjai). 2. A megemlékezés nyelve és stílusa-retorikája koronként kulturális-ideológiai-hatalmi habitusokhoz igazodik hozzá. A társadalom differenciálódása a megemlékezési rítusok differenciálódását, a lokális emlékezetek és a lokális történelmek pluralizálódását vonja maga után. Ez a pluralizmus részben a párhuzamos egyidejűségek, másrészt a versengő identitások formájában érhető tetten. 3. A megemlékezés gyakorlatában jelentős szerepe van a tér használatának, az emlékek térbeliesítésének. A terek születését folyamatosan követi a tér történetiesítése, a megemlékezés gyakorlata folyamatosan megosztja a terek szimbolikus értékét. A megemlékezés proxemikája egyaránt visszatükrözi az emlékezők társadalmi-politikai pozícióját, valamint a többségi társadalomnak és a hatalomnak az emlékező társadalomhoz való viszonyát (a kisebbségi emléktáblaállítás a belső tereket, a többségi a nyilvános tereket használja). 4. Az emlékezet kihelyezése *rituális koherenciával* (Assmann) rendelkezik. Azaz, az emléktábla szövegének megírása, megörökítése, elhelyezése, felavatása és felelevenítése, valamint megsemmisítése rituális viselkedési formák,

amelyek más rituális és fesztív elemekkel (vonulások, felállások, szónoklatok és alkalmi szövegek előadása, étkezés, öltözet, tekintély-szimbólumok) kapcsolódik össze. 5. A kolozsvári emlékezési gyakorlat története világosan jelzi az emlékezés professzionalizálódását, intézményesülését, demokratizálódását és popularizálódását. 6. A kolozsvári emlékezési gyakorlat története jelzi az emlékezés szekularizálódását és popularizálódását.

Hiányérzet nélkül, de megjegyezzük, hogy a vizsgált folyamat az írás szerepének növekedésével, birtokbavételével van összefüggésben. A disszertáció megírásához alapul vett forrás (emléktáblák, a megemlékezési eseményekről készült különböző feljegyzések) a megemlékezési gyakorlatot a forrás specifikus perspektívájából láttatja. Az olvasó az élményt nyújtó olvasás során folyamatosan hessegeti magától azt a kérdést, hogy a forrás milyen mértékben hű reprezentációja az emlékezési gyakorlatnak. Azaz: vajon mi nem reprezentálódott az írott forrásokban. A kérdésnek, természetesen, nincs relevanciája, hiszen a szerző csupán a jelzett reprezentációk mint az emlékezéskutatás sajátos forrásának elemzését vállalta fel. (A kérdés módszertani dilemmához vezet el: hogyan lehet kutatni azt, amit a források szándékosan vagy ösztönösen elhallgatnak, elrejtene.) Mindenképpen, az elemzett forrás az írás domesztikálódását, a mindennapi életbe, az utca világába való beépülését jelzi. Az írásnak mint médiumnak tulajdonítható az időszemlélet lineárisává válása, a hosszú időtartamok érzékelhetősége, a megörökített tartalmak állandósága, a múlt újrakereshetősége.

Jakab Albert Zsolt monumentális munkájában szó esik a jelen és a múlt kapcsolatáról, a korszakok szolidaritásáról, a múlt megkonstruálásáról, a történelem és emlékezés viszonyáról, az emlékezőközösségekről, az emlékezés rítusairól, a történelemtől mint narratíváról és mint etnikus és szimbolikus diskurzusról, a történelem térbeliesítéséről, az emléktábla szövegek műfajáról, stílusáról, Kolozsvár társadalmának történetéről és differenciálódásáról, helytörténeti irodalmáról. Jakab Albert Zsolt olyan fogalmi nyelvet választ meg, az elemzését olyan következetesen végzi el, hogy ezek a kérdések organikusan egységbe szerveződnek. Azaz, jó, hogy a kutatás mindezt tematizálja.

A kutatás Kolozsvár emlékállítási gyakorlatát követi nyomon. Jelen eredményei további kérdéseket és perspektívákat vetnek fel. A gyakorlat milyen mértékben merült ki csupán a lokális identitás teremtésében, megélésében, illetve milyen mértékben képezte interkulturális kommunikáció részét (a város és környéke, az erdélyi városok, a város és idegenek közötti kommunikáció). A kolozsvári emlékezési gyakorlatban mennyire implikálódott a város, a régió, Erdély társadalma, valamint az összmagyar társadalom? A kolozsvári emlékállítási gyakorlat vajon mennyire Kolozsvárra jellemző, milyen mértékben tekinthető általános európai gyakorlatnak?

A jelen munka olvasója örömmel tapasztalja, hogy felnőtt egy új magyar etnológusnemzedék, amely a magyar etnológiai, folklorisztikai és antropológiai iskolák (alap- és doktori képzések) hagyományait vállalja, a magyar és az európai néprajzi kutatások eredményeit, módszereit következetesen alkalmazza. S ezzel egyidőben a tudományos-kutatói hagyományokkal szembeni elkötelezettségét olyanképpen

bizonyítja, hogy egy lépéssel tovább merészkedik. Megnyugtató, hogy témaválasztásuk markáns és releváns, adatbázisuk impozáns, gyűjtési, értelmezési módszertanuk következetes és hatékony, a tudományról, a kultúráról és a társadalomról megfogalmazott megállapításaik újszerűek és megalapozottak. Itt, most a téma rokonsága kapcsán csupán Mikos Éva (2010) és Vajda András (2013) nevét említem.

Jakab Albert Zsolt 2002-ben védte meg az iskolai szubkultúráról, a firkákról mint a lázadó írásról írott szakdolgozatát. A következő tanévben pedig a jelen munka csíráját képező *Emléktábla állítás, emlékezési gyakorlat Kolozsváron* címmel készített értekezést. Az azóta eltelt tíz évben a korábban talán ötletszerűen megválasztott kutatási téma újabb és újabb dimenzióit fedezte fel és aknáztta ki. A néprajztudomány hálásan tartja számon a romániai magyar néprajz általa összeállított bibliográfiáját, az általa szerkesztett-gondozott több tíz tanulmány- és konferenciakötetet.

